

n. G. 3.
/ Oeconomisk Afhandling
Om

Grån tjenliga til Lefwande
Säckar
Uti Kryddgårdar
i
Finland,

Swilken

Med Phil. Fac. Bifall wid Kongl. Acad. i Åbo,
Under inseeende af

Theol. DOCTOREN, Oecon. PROFESSOREN, Ledamö-
ten af Kongl. VASA Orden, Kongl. Swenska Wett. Acad.
Kongl. Wett. Societ. i Upsala, samt Kongl. Swenska
Patriot. Sällskapet

Herr PEHR KALM,

Til offentlig granskning öfwerlämnas
Af

Kongl. Stip. och Philos. Candidaten,
ABRAHAM PAULIN

Söder Fänne

Den 14. Junii 1775. f. m. i Acad. öfre Låro. Sal.

ÅBO, Tryckt hos Johan Christopher Frenchell.

Riksgrefvinnan. Och. Riksrådinnan.

Högvålborna. Fru.

**EBBA. CATHARINA.
B A R C K.**

Född.

H O R N.

Hvilkens. Adla. Hjerta.

Och.

Välgörande. Tänkefätt

Upmuntra.

Den. Frucktsamma. Hand.

Som.

Som.

Hennes. Hóga. Stånd.

Klarfynta. Snille.

Och.

Fina. Smak.

Göra. Darrande.

At.

Frambåra. Sitt. Offer.

Tilågnas.

Deffa. Blad.

En. Ynglings. Omogna. Förfök.

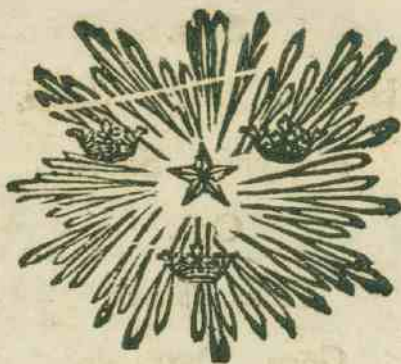
Men. Beledsagadt.

Med. Den. Djupaſte. Vördnad.

Underdån. Ódmjukast.

Af.

Författaren.

S. 1.

Säckar af lefwande trån brukas mycket utomlands, och äfwen på åtskilliga ställen i Sverige uti Kryddgårdar: de göra der en särdeles prydnad: man tycker sig komma uti en lustgård, när man träder in uti en sådan Kryddgård. Dessutom göra de mycken nytta åt de på kvarteren sädde wårter: de afwårja de kalla wäder: de göra solwårman starkare: man kan i starkaste Solhettan gå der och spatsera i skuggan; wid kallan blåst kan man wandra i Solshenet, utan at hafwa Lånning af den kalla luften: flera små foglar göra sina Boon i häckarna, och med deras behageliga sång hålla dageligen ljustlig musliqve. Här i Finland hafwa de i våra Kryddgårdar varit nog sällsynta. Wi hafwe dock flera trån som äfwen hos oss äro ganska tjenliga dertil. Jag har dertfore denna gången utwalt närwarande ämne, nemligen: om trån tjenliga til lefwande häckar uti Kryddgårdar i Finland, grundat på ärofarenhet

farenhet och fleråriga säkra rön, dem jag hast tillfälle at se, så här uti Academiiska Trädgården, som äfwen hos några andra.

Andre trån befinnas tjenliga til lefwande häckar i Södre orterne af Sverige; Andre i Finland. Den som will wara angelågen at propagera dessa, han wälse sådane trån, som långlig årfarenhet gifwit wid handen, at de uthårda wårt kalla Clima; ty åtskilliga trån, som i Skåne göra sköna häckar, dödas ofta totaliter af våra strånga wintrar.

Min Skyldighet och lust at tjena min Fosterbygd, wore nog drifwande skäl, at äfwen upgiffwa de buskar, som til lefwande häckar hos oss äro Lände för tjeuliga; men så wäl den korta tiden och trångselen på Tryckeriet, som mina Kringskurna wilkor förbjuda mig detta. Jag emellertid Gunstbenägna Påsare til goda desse få blad, tills en blidare lycka, tillåter mig framgiffwa något bättre.

§. 2.

De trån, som tjena til lefwande häckar uti våra Kyrddes gårdar i Finland, äro af twänne slag, inhemske och utlånse; Jag skal nuförst anföra de inhemske, af hwilka i synnerhet följande komma i åtancka.

Tilia Europæa Lind, detta tråd, tilwäller sig utan gensago, främsta rummet, ty näppeligen finnes något tråd til häckar beqwämare, näppeligen något förträffeligare. Den propageres så wäl genom telsingar som frön. Dock blifwa des frön icke hwart år, utan endast i mycket warma Somrar mogna.

Ulmus Campestris, Alm, täflar merendels med Lind, ty detta trådet, är ganska beqwämt och förträffeligt til lefwande häckar. Linden tager dock företräde i hänseende, så wäl til des stora blad, som ock at det genom klippning blir tätare. Detta tråds frö, är den swårighet underkastat, at det genom insekters

utfugning förlorar måstadels des gevende kraft, så at knapt hvar tjugunde år tjenligt til Propagation. I anseende til des mångfaldiga nytta, komma så eran i jämnvigt med detta.

Betula Alba, Björk, här af kan göras rätt vackra lesvande häckar. Jette eller låter jag mistaga mig, i fall jag skulle tillskrifva en för stor försumlighet, des mindre bruk, af Landens inbyggare, emedan detta träd på alla orter, likasom tilbuden sin tjenst.

Betula Alnus, Ahl; af detta träd, kan göras de vackraste och tätaste lesvande häckar. De lägre ställen i en Kryddgård kunna genom detta, såsom fordrande låglant jordmån, göras nyttiga och behageliga. Genom telningar propageres detta träd med minsta omak.

Prunus Padus, Sägg, är säkert förträffelig til lesvande häckar. Des bruk i Kryddgårdar vill jag dock ej så högeligen tillråda, emedan detta träd, på de flästa åren är insecters sköf ling förmycket underkastat.

Pinus Abies, Graan; utaf detta kan göras de förträffeligaste lesvande häckar; den förtjenar och så mycket mera beröm, som den hela året igenom bibehåller sin sågning, eller gröna barr. Förfarenheten visar dock, at intet engång detta träd, oantadt wildt växande i Finska Lappmarken, alltid uthärdar Köldens häftighet. Ty man har observerat wederspelet, uti Academia Trägården här i Åbo, der den vackraste häck til största delen utgått; sällan lever man dock befara så sträng köld.

Rhamnus Catharticus, Get-Apel, eller trädet wid hwilket San slädde geten, har så sina likar til lesvande häck; ty det uthärdar den kallaste winter, och gifwer ett härligt utseende åt ögonen, för des förträffliga grönska. Flere af dessa trån wäpa så om hwarannan, at man kunde tro de wore utgångna af en stam, och bestodo af et trä. För des fliljakthet

i Rön, här detta träd hvarken nog vinnog frukt, eller finnes på det här med bärande frön upplida, och til propagation tjenliga, i fall intet både Rönen stå tillika, och nära til hwarannan.

Corylus Avellana Hazel; Här af kan ock göras förtriffliga lefwande häckar; men i fall kölden är sträng, dör det ofta ända til märken ut, besynnerligen på de ställen Nordan vädret mest har fri tillgång; men såsom Norra delen af en Kryddgård allmänt brukas betäkt, så är härvid ej mycket at befara. Propagation sker lämpeligast genom nöttren.

Acer Platanoides, Lönn; af detta kan wäl göras en förträfflig lefwande häck, hvarföre det ock å Swenska sidan tillskrifves främsta rummet ibland lefwande häckar i Krydd- och Trädgårdar för dess mycket stora löf. Men här i Finland har man uttrönt, at detta trädet på hvarje häftigare vinter, köld ända til jorden utgår, dock utgår det oklippt och sig sjelf lemmat långt bättre kölden. Annars propageres det genom frön.

Cratægus Oxyacantha, Saggorn, har näppligen sin lika til lefwande häckar, ty här af kan göras den vackraste och tätaste häck. Med sina hårdaste, starkaste och wäpfaste taggar håller det ifrån sig den bångstyrigaste häst, och det ostyrigaste kreatur; derföre brukas det ock i England til hägnader om åkrar, ångar, Träd och Kryddgårdar. Här i Finland kunna wi ej än tillkynna oss så mångfaldig nytta af detta träd, emedan det på de strängare winturar utgår. Det torde dock småningom wänjas wid vårt Climat. Propagation sker genom frön; dock äro de ounderkastade den swårighet, at de ligga nästan twänne år i jorden, innan de gro och uppkjunta plantor.

Men huru beqwäma til lefwande häckar i Kryddgårdar *Quercus*, *Æf*, *Fraxinus*, *Äf*, *Populus Tremula*, *Äsp*, *Salix Caprea*, *Sålg*, och *Salix Fragilis*, *Pihl*, äro, är icke än så uttrönt. Om Äfken, wil jag dock anmärka, at detta träd på de fläste

fläste kallare vintrar utgår. Om Aspen kan jag och säga, at dess bruk i Kryddgårdar icke särdeles tjänar, ianseende til dess wida Kringkrypande, hwarmed det är de närstående träden ganska skadlig.

S. 3.

Nu återstår at efter lofwen anföra de utlänste träden, som til detta ändamål tjena; de äro följande:

Syringa Vulgaris, Syreen; häraf kan blifwa den hälsigaste och nästan framför alla andra förträffeligaste lefwande häck. Näppligen kan någon ljufvigare finnas, i anseende til dess blads samt blomsters tagra färg och blommors behageliga lukt. Näppeligen något inhemskt träd uthärdar så köldens häftighet som detta, och ganska så låta så wäl klippa sig och blifwa så tät. Det propageres och lättast genom telningar. Härwid är dock at anmärka, at det ej will trivas så wäl på lågländt land.

Robinia Caragana, Sibiriskt ärträd, är mycket tjenligt til lefwande häckar. Bladens grönskan och figur; blomstens wakra gula färg och wana, at hos oss se et träd med ärtkidor, bör förwärfwa det allas tycke. Detta träd tål klippas i hwad figur som behagas. Propageres och propagerar sig sjelf genom frön.

Cratæus Coccinea, Tuppspår, Sagtorn; et träd från Norra America; tål ganska wäl wära vintrar; är någonsin så tjenligt til lefwande häck, som den före nämnda *Cratæus Oxycantha*; men öfvertäffar den med sina ganska stora och hwassa taggar, hwarigenom en häck af denna wöre i stånd at utstå den grymmaste Bioru.

S. 4.

Detta

Detta ware nu för denna gången sagt om de trån, som finnas tjenliga til lefwande häckar i Kryddgårdar uti Finland. Härwid kände dock invändas: til hwad nytta tjena dessa lefwande häckar? derutas tillflyter ju ej något, at stilla hungren eller törsten? Bättre wore sådana örters plantering, som kunde tjena til föda? Hårtill kan swaras: Bfall smaken och lukten wil hafwa mycket, så kräfwer och synen äfwen med råttä något liter; hwartil äfwen på wist sätt kan lämpas ordspråket; Omne tutili puctum, qui miscuit utile dulci!

Men hwad kan då wara angenämare, än lefwande häckar i Kryddgårdar! dessa hafwa ju i alla tider hos alt folk blifwit hållna i Högaktning, och endast af wildda Nationer blifwit försummade. I ferna tider word de ju i synnerligt wärde hos Assyrier, Perler, Meder, Babylonier, Egyptier, Græker, Romare, Cartaginenser, i senare hos Fransoser, Engländare, Italienare, Spanjorer, Danskar och äfwen i hellswa-Sverige. I England är rart at finna någon Bonde eller Torpare, som icke har sin Krydd- och Trågård med lefwande häckar omgifwen. Hwarföre wete wi då här i Finland hållre likna Barbariska Folkstug, än florerande Stater? Och hwarföre wete wi ständigt förblifwa fremmandes åtlöse i denna delen? då likwäl meet är angenämare, intet lustware, än at uti så sådana spatsergångar under påstående Sommar njuta sin upmuntran och wedergweckesse, när man här nöter några timmar med någon nyttig bok; hwadan och tillika oförnekneligen hålsan tillflyter mycken nytta. Intet lärer och kunna anses för nöjsammare, än at förlusta sig med goda wänner uti gångar af lefwande häckar omgifne, under omwärlande af behagliga tal. Föröfrigt äro dese trån, som i början sades, och flygd så wäl för Solens starka wärma, som mot de kalla wäders werckan. De äro och tjenliga at kringstånga qvarteren och afhålla dem som ingenting hafwa der at göra. Ja, at förtiga alt annat,

lär ej den nytta, som Boskapen derifrån tillflöter, när dessa
 tråns afklippta löf noga ihopsamlas och användas på flerehanda sätt
 til Creaturens föda, wara at förkasta. Jag slutar med den Lär-
 da Bellonii ord: Agite, o Adolescentes, & antequam cani-
 cies vobis obrepit, Stirpes jam alueritis, quæ vobis cum
 insigni utilitate, delectationem etjam adferent: Nam
 quemadmodum canicies temporis successu, vobis insciis
 sensim obrepit: Sic Natura vobis inserviens edu-
 cabit, quod telluri vestræ concrederetis, modo
 prima initia illi dederitis.

G. N. N.

